

**ПІДСТАВИ ВПРОВАДЖЕННЯ
СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

**FOUNDATIONS FOR THE IMPLEMENTATION
OF A LEGAL REGIME STIMULATING ECONOMIC ACTIVITIES**

Курепіна О.Ю., к.ю.н.,
докторант

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Встановлено, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів. Запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні або горизонтальні. Зазначене дозволило дійти висновку про те, що у систематичі правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. Обґрунтовано, що саме нормативно-правовим актом впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, в той час як правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта. Обґрунтовано положення про необхідність внесення змістовних змін до чинних нормативно-правових актів, у тому числі ті, що визначають підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, у частині усунення випадків отождолення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням. Обґрунтовано, що вже на даному етапі розвитку правової системи держави мають відбуватися ґрунтовні зміни у техніці нормопроекування із закріпленням у Регламентах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України положення про дотримання під час розробки проектів нормативно-правових актів правової доктрини (у тому числі за галузевим напрямом).

Ключові слова: підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, нормативно-правовий акт, правовий акт індивідуальної дії, техніка нормопроекування, правова доктрина.

It has been established that the developed classification of legal acts into normative and non-normative (individual action) in legal science did not find proper and complete embodiment in legal technique, which is most vividly manifested in the legislation of Ukraine defining the principles of implementing stimulating legal instruments. Proposed legal instruments for stimulating the economy, collectively forming a stimulating legal regime of economic activity, based on criteria of the degree of legal influence on the economic entity and the nature of the organization of legal relationships, can be differentiated vertically or horizontally. This led to the conclusion that in the systematics of legal instruments for stimulating the economy, acts of economic management, like other acts of individual action, cannot be attributed to independent grounds for implementing a stimulating legal regime of economic activity. It is substantiated that it is the normative legal act that introduces a particular form of stimulating the economy, while legal acts of individual action can be regarded as legal facts or as components of factual elements aimed at fixing intermediate and final stages of the implementation of a normative act. The provision on the need to make substantive changes to the current normative legal acts, including those defining the grounds for implementing a stimulating legal regime of economic activity, is substantiated, in particular, in eliminating cases of equating legal acts of individual action with normative legal acts by legal force and functional purpose. It is substantiated that at the current stage of development of the legal system of the state, fundamental changes in the technique of normative drafting should take place with the inclusion in the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine provisions on compliance during the development of draft normative legal acts with legal doctrine (including by branch direction).

Key words: foundations for the implementation of a legal regime stimulating economic activities, normative legal act, legal act of individual action, technique of normative drafting, legal doctrine.

Постановка проблеми. Зважаючи на важливість стимулювання розвитку економіки, особливо у воєнний час та період повоєнного відновлення, актуалізується потреба у найбільш повному використанні засобів правового регулювання, які створюють найбільш сприятливі умови для організації та здійснення господарської діяльності. У попередніх дослідженнях авторки система правових норм, що має за мету створення стимулів, преференцій тощо, розглядається як стимулюючий правовий режим господарювання [1].

У зв'язку з цим особливий теоретико-прикладний інтерес становить питання, пов'язане із підставами впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. При цьому пошук відповіді на це питання перебуває у площині наукових розробок, предметом яких виступають проблеми визначення чітких меж розмежування нормативних актів та актів індивідуальної дії, визначення місця розпорядчих актів у системі правових актів тощо.

Правотворча діяльність також свідчить про те, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві

України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів.

Відповідно, обґрунтування шляхів вирішення описаних вище наукових проблем та усунення окремих недоліків чинного законодавства України детермінують актуальність запропонованого дослідження.

Стан дослідження теми. У науковій літературі широко представлені дослідження, предметом яких виступають окремі аспекти застосування різних видів спеціального режиму господарювання, які мають на меті, серед іншого, стимулювання розвитку економіки держави та залучення інвестицій. Зокрема, зазначена наукова проблематики представлена у працях Ю. Є. Агаманової, В. Е. Вакім, М. Д. Василенка, О. М. Вінник, Л. В. Крупи, А. В. Матвеевої, Я. В. Петруненка, О. П. Подцерковного, В. В. Поєдинок, С. В. Серебряка, Л. В. Таран, В. А. Устименка, В. В. Чайковської та ін. Особливості стимулювання діяльності суб'єктів господарювання із використанням різних форм державної допомоги знайшли висвітлення у працях О. Е. Ліллемая, Д. В. Лічак, Т. В. Некрасової, Д. Ю. Сіюшова, І. М. Феофанової та ін.

В той же час у запропонованому дослідженні приділяється увага мало досліджуваному питанню, пов'язаному

із техніко-юридичними підходами до визначення підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання через призму усталених у теорії права підходів до співвідношення нормативних та ненормативних (індивідуальної дії) актів.

Метою дослідження є виявлення дефектів юридичної техніки, прийоми якої використовуються у процесі визначення підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, слід зазначити, що у наукових дослідженнях, присвячених окремим засобам правового регулювання, що мають стимулюючий характер впливу на економіку, в цілому, та діяльність суб'єктів господарювання, зокрема, приділялася увага класифікації підстав впровадження таких правових засобів. Зокрема, Д.В. Лічак, досліджуючи зобов'язання з державної підтримки суб'єктів господарювання, запропонувала виділити наступні підстави їх виникнення:

- 1) закони та інші нормативно-правові акти;
- 2) договори;
- 3) акти управління господарською діяльністю [2, с. 102–108].

При цьому, на думку Д. В. Лічак, зобов'язання з державної підтримки доцільно визначити як правовідношення, в силу якого держава в особі уповноважених органів державної влади зобов'язується надати певну підтримку суб'єкту (суб'єктам) господарювання, що відповідають критеріям реципієнтів підтримки, а останні мають право вимагати від зобов'язаної сторони надання такої підтримки [2, с. 102].

Якщо виходити з концепції державної підтримки як господарського зобов'язання, то запропонована дослідницею класифікація підстав виникнення таких зобов'язань цілком корелює з ч. 1 ст. 174 Господарського кодексу України від 16.01.2003. Зокрема, серед підстав виникнення господарських зобов'язань, з-поміж інших, згадуються: закон або інший нормативно-правовий акт, що регулює господарську діяльність; акт управління господарською діяльністю; господарський договір та інші угоди, передбачені законом, а також угоди, не передбачені законом, але такі, які йому не суперечать [3].

В той же час якщо розглядати правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, через критерії ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, то такі засоби можуть бути диференційовані на вертикальні або горизонтальні.

Зокрема, правові засоби вертикального типу передбачають певний рівень імперативності, що знаходить вияв у превалюванні владного впливу та відсутності паритету у розподілі прав та обов'язків (більшість прав залишається за державою та набуває характеру контрольно-наглядових). До підстав застосування таких засобів слід віднести саме акти нормативного характеру. Яскравим прикладом застосування правових засобів вертикального типу можуть бути організаційно-правові засоби, а саме мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, мораторій на проведення перевірок у сфері господарської діяльності, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін. Водночас до правових засобів вертикального типу можуть бути віднесені деякі економіко-правові засоби, переважно пред'явлені законодавчо визначеними формами державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема, пов'язані із наданням податкових пільг, отримання яких зумовлює

подальший суворий податковий контроль з боку уповноважених органів державної влади щодо належного використання отриманих пільг.

В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів. Доречно, навести такі договірні конструкції, які згідно із законодавством України спрямовані на досягнення мети стимулюючого правового режиму господарювання, а саме договір, укладений в рамках державно-приватного партнерства, концесійний договір, спеціальний інвестиційний договір тощо. Варто при цьому погодитися із О. А. Беляєвич у тому, що на стадії виникнення прав та обов'язків (правовідносин) договір виконує функцію первинно-утворюючого юридичного факту, а на стадії реалізації норм права, а також суб'єктивних прав та обов'язків найбільш повно розкривається сутність договору як зобов'язання, його програмно-координаційні та регулятивні властивості [4, с. 14]. Додатково вчена наголошує на різному рівні розуміння терміну «договір» і наводить підхід до юридичної кваліфікації договору як різновиду спеціальних правових засобів – особливих юридичних утворень, призначених для організації та регулювання відповідних суспільних відносин, розрахованих на багаторазове використання, види та порядок застосування яких передбачені законодавством [4, с. 13]. У певній мірі схожої позиції дотримується С. О. Погрібний, визнаючи договір специфічним різновидом юридичного факту, оскільки він, окрім того, може виступати також і в ролі джерела норм цивільного права [5, с. 29].

У запропонованій систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, не вбачається за можливе віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. Правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового регулювання. Зокрема, як відзначається у наукових джерелах з теорії права, у більшості випадків індивідуальне правове регулювання засновується на нормативному та полягає в уточненні, пристосуванні правових норм до специфічних умов їх дії [6, с. 218].

І саме нормативним актом, впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, що особливо яскраво може бути продемонстровано на прикладі правових підстав встановлення податкових пільг.

Так, відповідно до п. 4.4 ст. 4 Податкового кодексу України (далі – ПК України), установлення і скасування податків та зборів, а також пільг їх платникам здійснюються відповідно до цього Кодексу Верховною Радою України, а також Верховною Радою Автономної Республіки Крим, сільськими, селищними, міськими радами у межах їх повноважень, визначених Конституцією України та законами України [7].

Верховна Рада України встановлює на території України загальнодержавні податки та збори і визначає, з-поміж іншого, положення, визначені в пунктах 7.1, 7.2 ст. 7 ПК України щодо загальнодержавних податків та зборів. Зокрема, п. 7.2 ст. 7 ПК України закріплено норму, згідно з якою під час встановлення податку можуть передбачатися податкові пільги та порядок їх застосування.

Вирішення питання надання податкових пільг щодо місцевих податків та зборів віднесено до повноважень сільських, селищних, міських рад, військових адміністрацій та військовоземельних адміністрацій (підпункт 12.4.3 п. 12.4 ст. 12 ПК України). При цьому офіційно оприлюднене рішення про

встановлення місцевих податків та/або зборів, а також зміну розміру їх ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння чи надання податкових пільг або про внесення змін до таких рішень є *нормативно-правовим актом з питань оподаткування місцевими податками та зборами*, який набирає чинності з урахуванням строків, передбачених підпунктом 12.3.4 ст. 12 ПК України (абз. 1 п. 12.5 ст. 12 ПК України).

Більше того, на користь думки про неможливість актів управління як і інших правових актів індивідуальної дії виступати у якості самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання свідчить норма абз. 1 підпункту 12.3.7 п. 12.3 ст. 12 ПК України, яка наголошує на тому, що не дозволяється сільським, селищним, міським радам встановлювати *індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів*.

Аналогічна за своєю сутністю та цільовою спрямованістю правова норма представлена у Господарському кодексі України, а саме у ч. 3 ст. 17 закріплено положення про те, що *ставки податків мають нормативний характер і не можуть встановлюватись індивідуально* для окремого суб'єкта господарювання.

Водночас правотворча практика, зокрема пов'язана із впровадженням стимулюючого правового режиму господарювання, відзначається суперечливим характером та часом свідчить про ігнорування напрацьованого у правовій теорії підходу щодо функціонального розмежування нормативних та ненормативних (індивідуальної дії) актів.

Зазначене знаходить вияв у тексті Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014, а саме у ч. 5 ст. 14 зазначається про те, що Уповноважений орган з питань державної допомоги не може вимагати повернення незаконної державної допомоги після 10 років з дня набрання чинності *нормативно-правовим чи розпорядчим актом, на підставі якого надавалася така допомога* [8].

На думку О. Скакун, з якою погоджується Я. О. Берназюк [9, с. 7], розпорядчі акти – це окремий вид актів, адресатами яких виступають суб'єкти, що перебувають у відносинах підпорядкування із суб'єктом правотворчості; ці акти спрямовані на створення умов для реалізації нормативних приписів, тобто мають організаційний, субсидіарний характер по відношенню до нормативних актів, установлюють напрями діяльності державних органів і посадових осіб щодо реалізації нормативних актів у певній соціальній ситуації, визначають результати, що їм необхідні досягти [10, с. 126]. Дискусійні аспекти правової природи розпорядчих актів, їх співвідношення з нормативно-правовими актами додатково висвітлювалися у низці наукових праць [11; 12].

Зважаючи на те, що індивідуальне правове регулювання поширюється лише на персонально визначених осіб [6, с. 218], то надання державної допомоги суб'єктам господарювання на підставі розпорядчого акта, окрім того, що суперечитиме призначенню правових актів індивідуальної дії, додатково свідчатиме про вибірковість надання переваги певним підприємствам чи категоріям підприємств або певним секторам економіки, що є неприпустимим для економічної конкуренції та забороненим відповідно до ст. 2 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Саме вибірковість є однією з кваліфікуючих ознак, яка унеможливує надання державних та/або місцевих ресурсів суб'єктам господарювання, яка знайшла детальне висвітлення у Повідомленні Комісії щодо поняття державної допомоги як зазначено у статті 107(1) Договору про функціонування Європейського Союзу від 19.07.2016 № C/2016/2946 [13].

Варто також зауважити, що серед ключових принципів, які знайшли відображення у Програмі модернізації державної допомоги (State Aid Modernisation), затвердженій

Європейською Комісією від 08.05.2012 [14], заслугове уваги принцип зниження ступеню селективності заходу. Розкриваючи сутність зазначеного принципу, О. Е. Ліллемея відзначає, що чим нижче ступінь селективності допомоги, тим меншими будуть антиконкурентні наслідки. Як наголошує дослідниця, ступінь селективності заходу допомоги також може використовуватися як додатковий критерій при аналізі потенційно можливого спотворення конкуренції [15, с. 75].

Можливо поява у тексті Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» положення про розпорядчий акт як підставу надання такої допомоги та у певній мірі зрівнювання такого акта за юридичною силою з нормативно-правовим актом зумовлена була підходами у техніці нормопроекування, що знайшли, зокрема, вияв як на підзаконному, так і законодавчому рівнях.

Так, у Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 (із змінами і доповненнями) (далі – Порядок), у редакції чинній станом на момент прийняття Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», термінологічний апарат зазначеного Порядку містив наступне визначення: «наказ, розпорядження, постанова, рішення (далі – розпорядчий документ) – акт організаційно-розпорядчого характеру чи нормативно-правового змісту, що видається суб'єктом нормотворення у процесі здійснення ним виконавчо-розпорядчої діяльності з метою виконання покладено на нього завдань та здійснення функцій відповідно до наданої компетенції з основної діяльності, адміністративно-господарських або кадрових питань, прийнятий (виданий) на основі Конституції та інших актів законодавства України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та спрямований на їх реалізацію, спрямування регулювання суспільних відносин у сферах державного управління, віднесених до його відання» (п. 1.4).

Про можливість затвердження нормативно-правового акта розпорядчим документом згадувалось у п. 2.9 Порядку.

Втім у поточній редакції Порядку зазначені положення відсутні [16].

Очікуються законодавчі зміни, якими буде запропоновано нове визначення поняття «нормативно-правовий акт», яке наразі представлено у п. 18 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 та яке інтерпретовано як «акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин, і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування» [17]. Зокрема, відповідно до п. 2 Розділу XIV «Прикінцеві положення» Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, визначення поняття «нормативно-правовий акт» буде приведено у відповідність із ч. 2 ст. 8 зазначеного Закону, а саме передбачається наступна легальна дефініція: «...офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі (крім випадків, визначених частиною другою статті 47 цього Закону), який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію.» [18].

При цьому важливо наголосити на тому, що акти управління не знайшли відтворення у системі нормативно-правових актів України, які складають, спільно з чинними міжнародними договорами, законодавство України (ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Відповідно, мають зазнати змістових змін чинні нормативно-правові акти, у тому числі ті, що визначають під-

стави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, у частині усунення випадків ототожнення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням. Хоч введення в дію норм Закону України «Про правотворчу діяльність», а також запропонованих змін та доповнень до вищезгаданих та інших актів законодавства відкладено у часі, втім вже на даному етапі мають відбуватися ґрунтовні зміни у техніці нормопроекткування із закріпленням у Регламентах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України положення про дотримання під час розробки проєктів нормативно-правових актів *правової доктрини (у тому числі за галузевим напрямом)*, яка у наукових джерелах визначається: 1) як концептуальні ідеї, теорії та погляди щодо права, державно-правової дійсності в цілому [6, с. 194]; 2) сукупність (система) наукових знань про певне правове явище [19, с. 275].

Додатково саме правова доктрина, яка відзначається системним характером, узгодженістю наукових поглядів, загальним визнанням юридичною спільнотою наукових положень та характеризується у якості джерела права, має враховуватися їх у правотворчій діяльності, що, на противагу закріпленому у Законі України «Про правотворчу діяльність» підходу щодо моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права та їх врахуванню у правотворчій діяльності, сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання різних сфер суспільних відносин. Адже ідеї, погляди та концепції, що обґрунтовані окремими науковцями, можуть набути якості правової доктрини лише у разі підтвердження істинності отриманих знань у наукових колах, юридичній практиці, правотлумачній діяльності тощо, що може тривати протягом десятиліть. Саме через це навряд чи можна визнати прийнятною інтеграцію результатів дисертаційних робіт у сфері права у правотворчу діяльність без певних застережень. Напевно підготовка системоутворюючих для певної галузі законодавства актів, таких як закони та кодекси (як особлива форма закону), має відбуватися, спираючись на правову доктрину із мінімізацією можливих спроб інтегрувати положення, які можуть закласти підґрунтя для суперечливого правового регулювання, створюючи правові ризики.

Правова доктрина має також бути покладена в основу Наукової концепції розвитку законодавства України, розроблення якої здійснюватиметься один раз на п'ять років Національною академією наук України (ч. 4 ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Саме врахування правової доктрини у техніці нормопроекткування може закласти підвалини для усунення колізій у механізмі правового регулювання різних суспільних

відносин, у тому числі у сфері стимулювання господарської діяльності, узгодивши елементи такого механізму із теоретично доведеними та практично апробованими правовими конструкціями.

Висновки. За підсумками виконаного дослідження можна дійти наступних висновків:

– встановлено, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів;

– запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні або горизонтальні. Зазначене дозволило дійти висновку про те, що у систематичі правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання;

– обґрунтовано, що саме нормативно-правовим актом впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, в той час як правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового регулювання;

– обґрунтовано положення про необхідність внесення змістовних змін до чинних нормативно-правових актів, у тому числі ті, що визначають підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання (зокрема, до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»), у частині усунення випадків ототожнення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням;

– обґрунтовано, що вже на даному етапі розвитку правової системи держави мають відбуватися ґрунтовні зміни у техніці нормопроекткування із закріпленням у Регламентах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України положення про дотримання під час розробки проєктів нормативно-правових актів правової доктрини (у тому числі за галузевим напрямом). Доводиться, що підготовка системоутворюючих для певної галузі законодавства актів, таких як закони та кодекси (як особлива форма закону), має відбуватися, спираючись на правову доктрину із мінімізацією можливих спроб інтегрувати положення, які можуть закласти підґрунтя для суперечливого правового регулювання, створюючи правові ризики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. Економіка та право. 2023. № 3. С. 18–40. doi: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>.
2. Лічак Д.В. Господарсько-правове забезпечення непрямої державної підтримки суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 216 с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
4. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірної права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 37 с.
5. Погрібний С.О. Юридичні факти в механізмі досягнення мети правового регулювання цивільних відносин. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2006. № 35. С. 20–30.
6. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвіка, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРн України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРн України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
8. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.
9. Берназко Я.О. Розмежування актів суб'єктів владних повноважень в аспекті їх основного поділу на нормативні та ненормативні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2015. Вип. 3. С. 5–15.

10. Скакун О.Ф. Форми участі Президента України у правотворчості. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. Спец. вип. С. 125–132.
11. Александрова Н.В. Нормотворча діяльність центральних органів виконавчої влади: деякі проблеми правового регулювання. *Наукові записки*. 2009. Т. 90. С. 59–61.
12. Пригара Л.І., Ступник Я.В. Юридична техніка актів правозастосування: монографія. Ужгород: Видавництво ФОРМ БРЕЗА А.Е., 2013. 158 с.
13. Commission Notice on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union C/2016/2946. Офіційний веб-сайт Eur-lex. Access to European Union Law. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.262.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2016:262:TOC.
14. EU State Aid Modernisation (SAM). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM/2012/0209 final dated May 8, 2012. Офіційний веб-сайт Eur-lex. Access to European Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0209>.
15. Ліллемяе О.Е. Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2016. 201 с.
16. Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 березня 2020 року № 1207/5). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05#Text>.
17. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
18. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
19. В.В. Копейчиков. Доктрина права. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2: Д-Й. 1999. 741 с.